

Kur'an'ın Nüzulünün 1400. Yılı Anısına

DIYANET İLMİ DERGİ

KUR'AN

- ÖZEL SAYISI -

DİB
YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 856
İLMİ ESERLER - 138

Tashih
İsmail DERİN

Grafik & Tasarım
Emre YILDIZ
Mücella TEKİN
İsa YÜCEL

Baskı
Cem Veb Ofset
Tel: (0312) 385 37 27

2.Baskı, Ankara - 2012

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 13.09.2011/57

ISBN
2012-06-Y-0003-856
ISBN: 978-975-19-5234-9
Sertifika No:12930

© Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel. (0312) 295 71 53 - 295 71 56
Faks: (0312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

KUR'AN'IN İLK MUHAFIZLARI “VAHİY KÂTİPLERİ”*

İslam inancına göre Yüce Allah, insanlığın başlangıcından son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) dönemine kadar, farklı zaman ve yerlere peygamberler ve onlar aracılığıyla “suhuf” ve “kitap”lar göndermiştir. Yeryüzüne gönderilen son ilahi kitap ise Kur’an-ı Kerim’dir. Kur’an dışındaki kitaplar, asıllarına uygun bir şekilde günümüze ulaşmamışlardır. Bugünkü halleriyle Tevrat ve İncil ise, ancak indiği andan asırlar sonra kaleme alınmış, indiği dilin dışındaki bir dille yazıya geçirilmiş, dolayısıyla asılları orijinal halleriyle korunamamıştır.¹

İnsanlığa gönderilen son kitap olan Kur’an-ı Kerim hakkında Cenâb-ı Hakk: “Kur’an’ı biz indirdik biz. Onun koruyucuları da biziz.” (Hicr 15/9) ve “Elbette O, öyle eşsiz bir Kitap’tır ki, batıl ona ne önünden, ne de ardından yol bulamaz (içine asılsız söz giremez), hikmet sahibi, çok övülen (Allah) katından indirilmiştir.” (Fussilet 41/42) buyurmuştur. Cenâb-ı Hakk Kur’an’ı, sebepler planında da ashab-ı kiram vasıtasıyla korumuştur.

Kur’an’ın yazılması, ezberlenmesi ve indiği şekliyle günümüze kadar gelmesinin pratikteki sebeplerini bütün yönleriyle incelemek, kapsamlı bir çalışmayı gerektirir. Biz bu makalede sadece Kur’an’ın ilk muhafızları olan “vahiy kâtipleri”ni ele alacak, vahiy kâtiplerinin kısaca biyografilerini inceleyecek ve onların önemli özelliklerini tespit etmeye çalışacağız.

Allah Teâlâ, Kitab’ı kendisine gönderdiği Hz. Peygamber’e (s.a.s.) aynı zamanda, onu başkalarına ulaştırmayı da emretmiştir: “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini yapmamış olursun. Allah seni, zarar vermek isteyenlerin şerlerinden koruyacaktır. Allah kâfirlere hidayet etmez, emellerine kavuşturmaz.”

* Doç. Dr. Muhittin AKGÜL, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

1 Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: Azami, Muhammed Mustafa, *Kur’an Tarihi*, (Çev: Ömer Türker, Fatih Serenli), İz yayıncılık, İstanbul 2006, s. 265-369.

(Maide 5/67) Bu açık tebliğ emrini alan Rasûlullah (s.a.s.), gelen vahyin tamamlanmasından sonra, etrafındaki kimselere onu okuyor ve yazdınıyordu. Hatta bu konuda o kadar hırslıydı ki, Cibril tarafından kendisine getirilen vahyi kaçırırım endişesiyle acele davranıyor, bunun için de Cenâb-ı Hakk tarafından kendisine garanti verilerek (Kıyame 75/16-19; Ta Ha 20/114) rahatlatılıyordu.

Kur'an-ı Kerim'in başlangıçtan itibaren yazdınılmasıyla ilgili pek çok delil bulunmaktadır. Hatta müşrikler bile Kur'an'ın yazdınılmasını dillerine doluyorlar ve: "Onun söyledikleri, kendisi için yazdırtmış olduğu ve sabah akşam kendisine dikte ettirilen önceki nesillerin efsanelerinden başka bir şey değildir" diyorlardı." (Furkan 25/5) Böylece güya Hz. Peygamber'e (s.a.s.) iftira etmeye çalışıyorlar ve çok açık bir şekilde Kur'an'ın ilk andan itibaren vahiy kâtiplerince yazıldığını dile getiriyorlardı. Ayrıca "O elbette şerefli bir Kur'an'dır. Korunmuş bir kitaptadır. Ona tertemiz ellerden başkası dokunamaz." (Vakıa 56/77-79) "Hayır o bir öğüttür. Dileyen onu düşünüp öğüt alır. (O) sahifeler içindedir; şerefli, şanlı. Yüce ve temiz (sahifeler)"(Abese 80/11-14) gibi ayetler de daha başlangıçtan itibaren bu yazılma işine işaret etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), kendisine gelen vahyi iyice belledikten sonra, vahiy kâtiplerinden birisini çağırarak, gelen kısmı, ait olduğu yeri de kendisi belirterek yazdınıyordu. Vahiy kâtipleri de vahyi, tabaklanmış deri, hurma dalları, yassı taşlar, tahta levhalar, deve ve koyunların kürek kemikleri gibi o gün için kullanılan yazı malzemelerine kaydediyorlardı.²

Rivayetlerden de anlaşıldığı üzere, Hz. Peygamber, muhtemel bir yanlışlığı düzeltmek için, gelen vahyi yazdırdıktan sonra kâtipten onu okumasını istiyor, kâtip de onu okuyordu. İyice sağlamlaştırılmış bir hale getirilen bu metni, daha sonra ashaptan isteyen kimseler kendileri için şahsî nüshalara istinsâh ediyorlardı.³ Yazılan ve kontrol edilenlerden birisi, Allah Rasûlünün evinde muhafaza ediliyordu.⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.), kâtiplere zaman zaman yazının şekliyle ilgili uyarılarda bulunuyordu. Mesela kâtibe; "Mürekkebi ıslah et, kalemi yont, be

2 Zerküş, Bedrüdîn Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, 1/238; Draz, Muhammed A., *En Mühim Mesaj Kur'an*, (Çev: Suat Yıldırım), 1/36; Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 58; Sâlim Muhaysin, Muhammed, *Târihu'l-Kur'an'il-Kerim*, s. 130-131.

3 Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilü'l-İrfân Fî Ulûmi'l-Kur'an*, 1/246-247; Hamidullah, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Târihi*, (Çev: Salih Tuğ), s. 43.

4 Suyutî, Celâlüddin, *el-İthân fî Ulûmi'l-Kur'an*, 1/185.

harfini doğrult, (biraz uzat), sin harfini biraz dişleri belli olarak yaz, Rahman'ı uzat ve Rahim'i güzel yaz."⁵ tavsiyesinde bulunurdu.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), yazının şeklinin yanında kâtiplerin kalemi nasıl tutacakları ve nereye koyacaklarına varıncaya kadar ilgileniyordu. Mesela vahiy kâtiplerinden olan Muaviye bir defasında yazarken, Rasûlüllah (s.a.s.) bir aralık başka bir şeyle meşgul olunca, kalemi ağzına koydu. Rasûlüllah (s.a.s.) ona bakarak: "Ey Muaviye! Yazı yazdığında kalemi kulağının üstüne koy. Bu hem senin için hem de yazdırana için daha hatırlatıcıdır."⁶ buyurdu.

Allah Rasûlü (s.a.s.) özellikle de ilk dönemlerde bütün himmetleri Kur'an vahyinin yazılmasına teksif etmiş, Kur'an dışında başka bir şeyin yazılmasını yasaklamıştı.⁷

En zor şartlarda bile Rasûlüllah (s.a.s.), yanından vahiy kâtiplerini ve yazı malzemesini eksik etmiyordu. Mesela hicret gibi son derece sıkıntılı bir yolculukta bile Hz. Ebubekir ve Âmir b. Führeyre vahiy kâtipliği yapıyor ve yanlarında yazı malzemesi taşıyorlardı.⁸

Hz. Peygamber'e (s.a.s.) kâtiplik yapanların sayısı hakkında, kaynaklarda farklı rakamlar verilmektedir. Hz. Peygamber dönemini kurumlar bağlamında inceleyen ve sahasında orijinal bir eser olan et-Terâtibu'l-İdariyye adlı eserinde Kettani, vahiy kâtiplerinin sayısı ile ilgili kaynaklardaki farklılıkları tek tek belirtmiş, kâtiplerin sayısının 23 ile 43 arasında olduğunu kaydetmiştir.⁹

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kâtipleri hakkındaki en yüksek sayıyı Âzami vermektedir. Konuyla ilgili müstakil kitabında, 61 sahabinin isimlerini vermekte ve biyografilerini incelemektedir. Âzami'nin tespit ettiği kâtipler şunlardır:

Ca'fer b. Ebi Talip, Cehm b. Sa'd, Cüheyym b. Salt el-Kureşî, Hâtib b. Amr el-Kureşî, Huzeyfe b. Yeman, Hüseyyn b. Nümeyr, Hanzala b. Reb'i, Huveytib b. Abdil-Uzza, Hâlid b. Saîd b. el-As, Halid b. Velid, Zübeyr b. el-Avvâm, Zübeyr b. Erkam b. Zübeyr, Zeyd b. Sabit, es-Sicill, Sa'd b. er-Reb'i b. Ömer, Sa'd b. Ubade b. Deylem, Saîd b. el-Âs, Şurahbil b. Hasene, Talha b.

5 Kadı İyaz, *eş-Şifa*, 1/506.

6 Kettani, Muhammed Abdulhay, *et-Terâtibu'l-İlahiyye*, İz Yayıncılık, İst. 1990, 1/210.

7 Müslim, Zühd 72; Ahmed b. Hanbel, 3/12.

8 Buhârî, Menakibu'l-Ensâr 45; Nesâî, Kasame 47; Ahmed b. Hanbel, 4/176.

9 Bkz: Kett'ani, a.g.e, 1/199-203.

Ubeydullah, Âmir b. Führeyre, el-Abbâs, Abdullah b. el-Erkâm, Abdullah b. Ebûbekir, Abdullah b. Hatal, Abdullah b. Revâha, Abdullah b. Zeyd b. Abdi Rabbih, Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh, Abdullah b. Abdullah b. Übey b. Selûl, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Osman b. Affân, Ukbe, el-Alâ el-Hadrâmî, el-Alâ b. Ukbe, Ali b. Ebî Talib, Ömer b. Hattâb, Amr b. el-Âs, Muhammed b. Mesleme, Muaz b. Cebel, Muaviye b. Ebî Süfyan, Ma'n b. Adiy b. el-Ced, Muaykib b. Ebî Fâtuma ed-Devsî, Muğire b. Şu'be, Münzir b. Amr, Muhacir b. Ebî Ümeyye, Nasrânî Min Benî Neccâr, Yezid b. Ebî Süfyan.¹⁰

Kanaatimize göre konuyla ilgili bu ihtilafın sebebi, her zaman vahiy kâtipliği yapanlarla, vahiy kâtiplerinden birisi bulunmadığında onların yerlerine geçici olarak kâtiplik yapanların ve bir de vahiy kâtipleriyle, Rasûlullah'a (s.a.s.) ait yazışmaları, özel mektupları vs. yazarların aynı kategoride değerlendirilmiş olmasıdır.

Kâtiplerden bir kısmı vahiy yazmış, bir kısmı vahyin dışındaki yazışmaları yazmış, bir kısmı da hem vahiy kâtipliği hem de kârilik (Kur'an öğreticiliği) görevinde bulunmuştur. Biz bunlardan en fazla vahiy kâtipliği vazifesiyle meşgul olan ve emeği geçen vahiy kâtiplerini ele alacağız. Şunu da hemen belirtmek gerekir ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) hayatta iken Kur'an-ı Kerim'i sadece bunlar yazmış değildir. Bunların dışında pek çok kimse kendileri okumak için, gerek Hz. Peygamber (s.a.s.) gerekse ashaptan naklen vahiyleri yazmışlardır. Ancak bunlara vahiy kâtibi demiyoruz. Vahiy kâtibi, bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vahiy yazmakla görevlendirdiği kimselere diyoruz.

Konuyla ilgili önemli bir husus da, vahiy kâtiplerinin sadece Mekke'nin son yılları ya da Medine döneminde değil, nübüvvetin başlangıcından itibaren varlığıdır. Zira genellikle kaynaklarda daha çok Medine döneminde vahiy kâtipliği yapanlar zikredilmekte, Mekke'de ilk yıllarda bu vazifeyi yapanlara fazlaca yer verilmemektedir. Bu da; "acaba ilk dönemlerde vahiy yazılmıyor muydu?" gibi bir soruyu akla getirebilmektedir. Hâlbuki Allah Rasûlünün (s.a.s.) ilk dönemlerden itibaren vahiy kâtipleri bulunmaktadır. Bunların başında da özellikle dört halife olan Hz. Ebûbekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) gelmektedir. Bunların dışında da Mekke döneminde vahiy kâtipliği yapanlar, Şurahbil b. Hasene, Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh, Hâlid b. Saîd el-Âs b. Ümeyye, Talha, ez-Zübeyr b. el-Avvam, Sa'd b. Ebi'l-Vakkâs, Âmir b. el-Führeyre, Alâ b. el-Hadrâmî, Muaykib b. el-Fâtuma ed-Devsî, el-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm Hadramî, Hâtub b. Amr, Hâtub b. Ebî

10 Bkz: Âzamî, Muhammed Mustafa, *Küttâbu'n-Nebi*, s. 3-111.

Belta'a, Mus'ab b. Umeyr, Abdullah b. Cahş, Cehm b. Kays, Sâlim Mevla Ebi Huzeyfe'dir.¹¹

Şimdi de Allah Rasûlüne (s.a.s.) vahiy kâtipliği yapmış ve hayatının önemli bir kısmını buna ayırmış kimseleri kısaca yakından tanımaya çalışalım. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, makale çapındaki böyle bir çalışmada vahiy kâtiplerinin tamamını ele almak mümkün değildir. Burada hayatı hemen hemen herkes tarafından bilinen dört büyük halifeyle, çok az bir zaman vahiy kâtipliği yapanları konunun dışında bırakacak, üçü Mekke döneminde üçü de Medine döneminde vahiy kâtipliği yapmış altı önemli zevatın hayatını incelemeğe çalışacağız.

I. ŞURAHBİL B. HASENE

Peygamberimizin devrinde kâtiplik bir nevi yardımcılıktı. En ileri gelen ashap bu işe tayin olunurdu. Bunların içinde ilk defa bu şerefe nail olan zat Şurahbil b. Hasene el-Kindî idi.¹² Hasene, annesinin adıdır. Şurahbil annesinin adıyla tanınmıştır. Annesi de ilk Müslümanlardan olup, Habeşistan'a beraberce hicret etmişlerdir.¹³ Şurahbil b. Hasene, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilk inananlardandır. Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete katılmış olup, Rasûlüllah (s.a.s.) ile pek çok gazvede beraber bulunmuştur. Hem Hz. Ebûbekir hem de Hz. Ömer (r.a.), onu değişik seferlerde komutan olarak görevlendirmişlerdir. Hz. Ömer zamanında Şam'da ortaya çıkan taun hastalığından (h.18) yılında 67 yaşında vefat etmiş olup¹⁴, Ebû Abdillâh diye künyelenmiştir.¹⁵ Peygamber Efendimizin vahiy kâtipliğini yapmıştır.¹⁶

Habeşistan'dan dönerken orada Peygamberimizle (s.a.s.) nikâhlanan ve Ebu Süfyan'ın kızı olan Ümmü Habibe validemize, Medine'ye kadar Şurahbil b. Hasene refakat etmiştir.¹⁷

Görüldüğü üzere Şurahbil b. Hasene (r.a.), ilk Müslümanlardan olup aynı zamanda komutanlık gibi önemli bir vazifeyi de eda eden önemli bir şahsiyettir. Ayrıca onun, Habeşistan'dan Medine'ye kadar Allah Rasûlü'nün

11 Râmyâr, Mahmûd, *Târih-i Kur'an*, Müesseset-ü İntişârât Emir Kebir, Tahran 1369, s. 65; el-Akk, Hâlid b. Abdurrahmân, *Târihu Tevsik-i Nassi'l-Kur'an'il-Kerim*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1986, s. 29-30.

12 Şibli Mevlana, *Asr-ı Saadet*, Eser Neşriyat, İstanbul ts. 1/447.

13 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/287.

14 İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/127-128; İbn Hacer, *Tehzib*, 4/285; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, 2/512-513.

15 İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/397.

16 Vâkidî, *Fütühu's-Şâm*, 1/179.

17 İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, 3/207; İbn Kesir, *es-Siratü'n-Nebeviyye*, 4/584.

(s.a.s.) eşi olacak Ümmü Habibe validemize yolda refakat edecek kadar da Hz. Peygamber'e (s.a.s.) yakın olduğu anlaşılmaktadır.

2. ABDULLAH B. SA'D B. EBİ SERH

Kureyş kabilesindedir. Mekke'nin ilk yıllarında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vahiy kâtipliğini yapmış, sonra da irtidat ederek yeniden Mekke'ye müşriklerin arasına dönmüştür. Hz. Osman'ın sütkardeşidir. Allah Rasûlü (s.a.s.) Mekke'nin fethi esnasında isimlerini saydıkları dışında, bizzat mukabelede bulunup da savaşmayanlara ilişilmemesini emretmişti. Ancak Abdullah b. Ebi Serh isimleri sayılanlar arasındaydı. Zira o, daha önce Müslüman olduğu halde irtidat etmiş, Peygamber ve Müslümanların aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştu. Rasûlüllah (s.a.s.) Mekke'ye girince, Abdullah, aynı zamanda sütkardeşi olan Osman b. Affan'a sığındı. Osman (r.a.), Peygamberimize gelerek onun için eman diledi. Uzun süre suskun kalan Hz. Peygamber (s.a.s.) sonunda emanını kabul buyurdu. Yeniden Müslüman olan Abdullah, iyi bir mü'min olarak hayatının geri kalan kısmını devam ettirdi. Hem Hz. Ömer (r.a.) hem de Hz. Osman (r.a.) onu değişik işlerde görevlendirdi.¹⁸

Bir rivayete göre ise Hz. Osman'ın şehadeti sırasında Remle denilen yerde bulunuyordu. Müslümanlar arasındaki bu fitnelerden uzak kalmak için Allah Teâlâ'ya, son amelinin sabah namazı olması için dua edip yalvardı. Ve bu duayla sabah namazına başladı. Teşehhüdü tamamladıktan sonra sağına selam verdi. Sol tarafa selam verince vefat etti. Vefatının hicri 36 veya 39. yılda olduğu söylenmişse de doğrusu Hz. Osman'ın vefat tarihi olan 36 olduğudur.¹⁹

Bazı kaynaklarda bu sahabiyle ilgili dikkatsizce ve tetkik edilmeden nakledilen rivayet ve dirayet açısından doğru olmayan bazı rivayetler vardır. Bu zayıf rivayetlerde güya onun, gelen vahyin bazı kelimelerini değiştirdiği halde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) farkında olmadığı, bundan ötürü de Cebrail tarafından uyarıldığı gibi asılsız bilgiler aktarılmaktadır. Bu iddianın hem Kur'an'ın açık beyanlarıyla hem de pratikle çeliştiğinden ve asılsız rivayetlere dayandığından dolayı kabul edilmesi imkansızdır.

Azami'nin de belirttiği gibi bu türlü rivayetlerin ortaya çıkmasındaki sebeplerin başında Hz. Osman ve taraftarlarına düşmanlık gelmektedir. Zira

18 İbn Kesir, *es-Stratü'n-Nebeviyye*, 3/563.

19 Askalanî, İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/133; İbn Kesir, *es-Stratü'n-Nebeviyye*, 4/689.

bu rivayetlerin kaynağı Şii bir müellif olan İbn Kelbî'dir. Aynı zamanda bu rivayetin dayanaklarından biri olan el-Vakîdî de zayıf kabul edilen ve hadis uydurmakla itham edilen bir kimsedir. Ancak daha sonraki dönemlerdeki müellifler bu şahıslardan bu türlü rivayetleri alırken herhangi bir tenkide tabi tutmadan almışlardır. Bu türlü asılsız hikâyeler Hz. Osman (r.a.)'a düşmanlığı ile bilinen bazı kimselere dayanmaktadır. Dolayısıyla bu türlü rivayetleri aktarırken son derece dikkatli davranmalıyız. Ve daha da önemlisi, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kâtiplerine nispet edilen "falan ve falan kâtipler Kur'an-ı Kerim'i tahrif ediyordu da Rasûlullah (s.a.s.) bazen bunun farkında değildi, bazen de buna muvafakat ediyordu" gibi sözler tamamen uydurmadır, aslı esası yoktur, pratiğe de tamamen terstir. Böyle bir iddiayı ne din ve ne de ilmi araştırma kabul eder.²⁰

3. ÂMİR B. FÜHEYRE

Âmir b. Führeyre, Tufeyl b. Abdullah'ın kölesiydi. Tufeyl, Hz. Âişe'nin Ümmü Rumman'dan anne bir kardeşiydi. Âmir, Hz. Peygamber (s.a.s.) henüz Erkam'ın evine gelip gitmeden önce Müslüman olanlardandı. Âmir Müslüman olunca Hz. Ebûbekir onu satın alıp hürriyetine kavuşturdu. Âmir, bir süre Hz. Ebûbekir'in koyunlarına çobanlık yaptı. Yoksul kimselerden olduğundan Müslümanlıktan dönmesi için değişik işkencelere maruz kaldı. Hicret esnasında Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hz. Ebûbekir (r.a.) mağarada iken onlara süt sağıp getirirdi. Medine'ye de onlarla beraber hicret etti.²¹

Hicret esnasında Peygamber (s.a.s.)'i yakalamak için arkalarından takibe koyulan Süraka b. Malik, Âmir b. Führeyre'nin kendisi için Rasûlullah (s.a.s.) tarafından eman yazdığını şöyle anlatmaktadır: "Hz. Muhammed'in (s.a.s.) yakalanması için kavmi tarafından başına ödül konulduğunu ve insanların kendisini aramakta olduklarını Rasûlullah'a haber verdim. Kendisine azık ve eşya verme teklifinde bulundum. Ama benden hiçbir şey istemediler. Sadece kendileri hakkındaki bilgiyi saklamamı talep ettiler. Ben de kendisinden benim için bir emanname yazmasını istedim. O da Âmir b. Führeyre'ye emir verdi. Âmir de deri parçası üzerine bir emanname yazıp bana verdi. Sonra yollarına devam ettiler."²²

Allah Rasûlü (s.a.s.) Medine'de Ensar-Muhacir kardeşliği esnasında Âmir ile Hâris b. Evs'i kardeş yaptı. Âmir, Bi'r-i Maune'de şehit edildi. Ancak cese-

20 Azami, *Küttâbu'n-Nebi*, s. 88-89.

21 İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb fi ma'rifeti'l-Ashâb*, 1/240.

22 İbn Kesîr, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, 2/248.

dini bulamadılar. Rasûlüllah (s.a.s.) bu durum karşısında: “Melekler onu defnetti”²³ buyurdular.

Bi'r-i Maune gününde, Beni Kilab kabilesinden Cebbar b. Sülmâ adındaki biri mızrağıyla vurup da Âmir'i şehit edince, Âmir son sözü olarak şöyle dedi: “Ka'be'nin Rabbine yemin ederim ki, kurtuldum.” Daha sonra da Âmir'in cesedi semaya yükseltildi. Nihayet gözlerden kayboldu. Âmir b. Führeyre'nin katili olan Cebbar, Âmir'in vefatı esnasında söylediği bu sözün anlamını Dahhâk adındaki sahabiye sordu. Dahhâk, onun bununla cenneti kastettiğini söyleyince, Cebbar bu denli bir inanç karşısında derinden etkilendi ve Müslümanlığı seçti. Daha sonra Dahhâk, hem Cebbar'ın Müslüman olduğunu hem de Âmir b. Führeyre'nin şehit ediliş şeklini içeren bir mektubu Rasûlüllah'a (s.a.s.) yazdı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu olay karşısında şöyle buyurdular: “Onu melekler defnedip gizlediler. Böylece yüce makamlara, illiyine misafir oldu.”²⁴

Âmir b. Führeyre şehit edildiğinde yanında bulunan Amir b. Tufeyl, Rasûlüllah'ın (s.a.s.) yanına gelince: “Öldürüldüğü zaman, benim, sema ile yeryüzü arasına yükseltilen, hatta semanın kendisinin altında kaldığını gördüğüm kişi kimdir?” diye sorunca, Rasûlüllah (s.a.s.): “O sorduğun kimse, Âmir b. Führeyre'dir.”²⁵ buyurdular.

4. ÜBEY B. KA'B

Ashab-ı kiramın en ileri gelenlerindedir. Hazrec kabilesinin Neccaroğulları kolundandır. Müslümanlığı Rasûlüllah'ın (s.a.s.) Medine'ye hicretinden önceye dayanır. İkinci Akabe Biatı'nda Rasûlüllah'a biat eden 70 kişinin içinde bulunanlardandır. Hayatı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında geçmiş, vahiy kâtipliği yapmış ve Allah Rasûlü hayatta iken Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ezberlemiştir.²⁶

Kur'an-ı Kerim'e olan vukûfiyetindedir ki, Hz. Peygamber (s.a.s.): “Kur'an'ı şu dört kişiden alınız” diyerek, birinci sıraya Übey b. Ka'b'ı yerleştirmiştir.²⁷ Übey b. Ka'b cahiliye döneminde iken yazıyı bilenlerdendir. Bunun için de Rasûlüllah (s.a.s.) Medine'ye teşrif buyurdıklarında ilk vahiy kâtiibi olarak onu görevlendirmiş, hem vahiy ve hem de diğer yazışmaların

23 İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/173-174.

24 İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/52; İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, 4/344.

25 İbnü'l-Esir, *Uyûnu'l-Eser*, 2/18.

26 İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/498; İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, 7/313.

27 İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 1/170.

önemli bir kısmını ona yazdırmıştır. Kaynaklar Zeyd b. Sabit ile Übey b. Ka'b'ın Rasûlullah'ın (s.a.s.) huzurunda vahiy yazdıklarını bildirmektedir.²⁸ Yine kaynakların bildirdiğine göre Übey b. Ka'b bulunmadığı zamanlarda Rasûlullah (s.a.s.) Zeyd b. Sabit'i çağırır ve gelen vahiyi ona yazdırırdı.²⁹ Peygamber Efendimiz (s.a.s) ilahi vahiy Cebrail (a.s.)'dan aldığı zaman Übey b. Ka'b onu daha yazının ıslaklığı üzerinde iken ezberler, Rasûlullah'a (s.a.s.) okurdu.³⁰

Kur'an okuyanların seyyidi olarak kabul edilir.³¹ Übey b. Ka'b, Rasûlullah'ın yanında Medine döneminde vahiy ilk yazan kişidir. Onun ne zaman vefat ettiği hususunda farklı rivayetler varid olmuştur. Kimine göre hicri 19. senede, kimine göre 20. senede, kimine göre 23. senede, kimine göre Hz. Osman'ın şehit edilışinden önceki Cuma gününde vefat etmiştir.³²

Rivayet edildiğine göre bir defasında Rasûlullah (s.a.s.) Übey b. Ka'b'a; "Allah bana, "Lemyekünillezine keferu'yu sana okumamı emretti!" demişti. Bu müjdeli haber karşısında Übey (r.a.): "Yani Allah Teâlâ benim ismimi anıyor mu?" deyince, Allah Rasûl (s.a.s.): "Evet" buyurdular. Bu büyük müjde üzerine Übey b. Ka'b sevincinden ağladı.³³

Übey b. Ka'b, 8 gecede Kur'an'ı hatmedenlerdendi.³⁴ Ensar'dan Kur'an-ı Kerim'i cem' eden dört kişiden biridir ki, bunlar Übey b. Ka'b, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sabit ve Ebû Yezid'dir.³⁵

Rasûlullah (s.a.s.), Übey b. Ka'b ile Aşere-i Mübeşşere'den olan Said b. Zeyd'i kardeş yapmıştı. Übey b. Ka'b, Bedir, Uhud, Hendek ve diğer bütün seferlere Rasûlullah (s.a.s.) ile beraber katıldı. Uhud savaşında kendisine bir ok isabet edince, Hz. Peygamber (s.a.s.) tedavi için ona bir hekim göndermiş, okun girdiği damarı keserek üzerini dağlamıştı da böylece Übey (r.a.) tehlikeyi atlattı.³⁶ Übey b. Ka'b, Kur'an-ı Kerim'i en iyi okuyan sahabilerdendi. Peygamber Efendimiz (s.a.s.): "Ümmetimin en iyi okuyanı Übey'dir"³⁷ buyu-

28 İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 1/22.

29 İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 1/22.

30 Zehebî, *Siyer-i A'lâmi'n-Nübela*, 1/391.

31 Zehebî, *Siyer-i A'lâmi'n-Nübela*, 1/392.

32 İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 1/23.

33 Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr* 16; Müslim, *Fezâilü's-Sahabe* 122.

34 İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/500; İbn Abdî'l-Berr, *El-İstiâb*, 2/31.

35 İbn Kesir, *es-Siratü'n-Nebeviyye*, 4/670;

36 Müslim, *Selam* 73-74; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/356.

37 Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr* 17; Tirmizî, *Menâkıb* 33.

arak, onun bu konudaki yerine işaret etmiştir. Hatta Übey b. Ka'b'ın bu özelliğinden dolayıdır ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) onu öğretmen olarak tayin etmiş, o da Mescid-i Nebevi'de Kur'an öğretmişti. Aralarında İbn Abbas ve Ebu Hureyre gibi önemli şahsiyetlerin de Kur'an hocasıydı.³⁸ Hz. Ömer (r.a.) insanların nazanna Übey b. Ka'b'ı veriyor ve; "Kur'an ile ilgili bir şey soracak varsa Übey b. Ka'b'a gitsin!"³⁹ diyordu.

Hz. Ömer zamanında teravihi cemaatle ilk kıldırın da Übey b. Ka'b olmuştur. Bir defa Hz. Ömer mescide gidince halkın dağınık bir şekilde teravih namazı kıldıklarını görünce, onları bir tek imamın arkasında toplamayı düşündü ve ertesi gün Übey b. Ka'b'ı teravih imamı tayin ederek, cemaati onun arkasında topladı. Böylece teravih namazı cemaatle kılınmaya başlandı.⁴⁰

5. ZEYD B. SÂBİT

Peygamber (s.a.s.)'in ashabının ileri gelenlerinden biridir. Ensâr'dan, Hazrec kabilesinin bir kolu olan Neccâroğulları'na mensuptur. Rasûlüllah (s.a.s.) Medine'ye hicret buyurdıklarında, kendisine Zeyd b. Sabit takdim edilmiş, o sırada Zeyd'in 17 sureyi ezberlemiş olduğu bildirilmektedir. Hz. Peygamber'e Kur'an okuyunca, okuyuşu Rasûlüllah'ın çok hoşuna gitmişti. Ayrıca Allah Rasûlü (s.a.s.) ona İbranice'yi öğrenmesini tavsiye etmiş, bunun üzerine Zeyd İbranice'yi 15 gün içerisinde okuyup yazacak seviyede öğrenmişti. İbranice mektupları o okuyup yazmaya başlamıştı.⁴¹

Bu son derece önemlidir. Zira daha Rasûlüllah (s.a.s.) ile karşılaşmadan bu kadar Kur'an'ı ezberlemiş olan Zeyd, daha sonraki dönemlerde bu işe daha bir önemle sarılmış ve hayatının sonuna kadar da devam ettirmiştir. Aynı zamanda buradan Zeyd'in son derece zeki ve hafızasının da güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

Ashap arasında aynı bir yeri vardır. Peygamberimizin amcasının oğlu olan ve aynı zamanda "Tercümânu'l-Kur'an" olarak bilinen İbn Abbas da Zeyd b. Sabit'e büyük değer verirdi. Bir defasında Zeyd b. Sabit bineğine binerken, İbn Abbas ona binmesi için yardımcı olur. Zeyd bunun karşısında; "Ey Allah'ın Rasûlü'nün amcası oğlu bırak yapma!" deyince, İbn Abbas (r.a.); "Bize ulemaya böyle davranmamız emrolundu" demiş, bunun üzerine Zeyd

38 İbn Mâce, Ticaret 8.

39 İbn Asâkir, *Târihu Dimesşk*, 7/310.

40 Buhâri, Teravih 1.

41 Zehebi, *Siyer-i A'lamî'n-Nübela*, 2/428; Askalanî, *el-İşabe*, 1/390.

de onun elini öpmüş ve; "Biz de Peygamberimizin ehl-i beytine böyle davranmakla emrolunduk"⁴² demiştir.

Zeyd, feraiz ilmini en iyi bilenlerdendir. Hz. Peygamber (s.a.s.); "Ümmetimin içinde ümmetime karşı en merhametli olan Ebubekir, dinde en güçlü olan Ömer, hayada Osman, hüküm vermede Ali, kıratda Übey b. Ka'b, feraizde Zeyd b. Sabit, helal-haramı bilmede Muaz b. Cebel, lehçesi en sadık olan Ebû Zer'dir. Her ümmetin bir emini vardır. Benim ümmetimin emini de Ebû Ubeyde b. Cerrah'tır" buyurmuştur.⁴³

Hem vahiy hem de diğer yazışmaları yazardı. Rasûlullah (s.a.s.) Medine'ye geldikten sonra ilk vahiy yazan Übey b. Ka'b, sonra ise Zeyd b. Sâbit'ti.⁴⁴ Aynı zamanda Rasûlullah'ın da Medine'de komşusu olup⁴⁵ Rasûlullah'a (s.a.s.) vahiy geldiğinde Zeyd b. Sabit'i çağırır ve gelen vahiyleri ona yazdırırdı.⁴⁶

Zeyd konuyla ilgili şu bilgiyi vermektedir: "Ben, Rasûlullah (s.a.s.) için vahiy yazardım. O'na vahiy indiği zaman üzerine şiddetli bir terleme gelirdi, sonra vahiy hâli geçince Rasûlullah imlâ ettirir, ben de beraberimde getirdiğim kemik veya başka bir parça üzerine yazardım. Bu işten çıktığım zaman (vahiy esnasında üzerime çöken) Kur'an'ın ağırlığından ayaklarımın ezildiğini, artık bir daha yürüyemeyeceğimi zannederdim. Yazma işi bitince bana; "Oku!" derdi. Ben de okurdum, bir hata varsa düzeltirdi. Daha sonra da ben bu yazdıklarımı diğer insanlara götürürdüm."⁴⁷

Zeyd b. Sâbit yine bir defasında vahiy yazma tecrübesini şöyle bir anekdotla anlatmaktadır: Bir defasında Allah Rasûl (s.a.s.) gelen vahiy yazmam için çağırıldı. Yazı malzemeleriyle onun yanına gittim. Bana Nisâ Süresi'nin 95. ayetini yazdırırdı. Bu ayette cihaddan geri kalan müminlerle, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad eden müminlerin elbette bir olmadığı, Allah Teâlâ'nın, malları ve canları ile mücahede edenleri derece bakımından cihada gitmeyenlerden üstün kıldığı belirtiliyordu. O anda orada Abdullah b. Ümmî Mektûm adındaki a'ma sahabi de vardı. Ayetle ilgili olarak Rasûlullah'a (s.a.s.); "Ya Rasûlallah! O zaman benim durumum ne olacak, zira ben

42 Zehebi, *Siyer-i A'lamî'n-Nübelâ*, 2/428; Askalâni, *el-İsâbe*, 2/144.

43 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, 1/30; İbn Kesir, *el-Bidâye*, 5/369; İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 1/22; Zehebi, *Siyer-i A'lamî'n-Nübelâ*, 1/392.

44 İbn Abdî'l-Berr, *El-İstiâb*, 1/22.

45 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/365; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, 1/128.

46 Zehebi, *Siyer-i A'lamî'n-Nübelâ*, 2/428.

47 Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 1/152.

a'mayım?" deyince, bu defa ayette daha önce olmayan "ğayru uli'd-darari" (özürlülerin dışındakiler) ilavesi nazil oldu.⁴⁸

Medine'nin ilk günlerinden itibaren Zeyd'in Rasûlullah (s.a.s.) ile çok sıkı bir irtibatı olmuştur. Nitekim Zeyd; "Rasûlullah (s.a.s.) Ebû Eyyüb el-Ensâri'nin evindeyken ilk defa ben yemek götürdüm. İçinde ekmek, yağ ve sütün bulunduğu bir tepsiyle onun yanına girdim. Ve bunu annemin gönderdiğini söyledim."

Hz. Peygamber (s.a.s.); "Allah seni mübarek kılsın" diye dua etti. Ashaptan bazı kimseleri de çağırarak beraberce getirdiklerimi yediler. Gitmek için tam kapıya yönelmişim ki bu defa Sa'd b. Ubâde tepsiyle içeriye girdi. O gecedden itibaren her gece 3-4 ayrı kişi Rasûlullah'a yemek getirirdi.⁴⁹

Evs ve Hazrec kabileleri zaman zaman birbirlerine karşı kendilerinde bulunan önemli şahsiyetlerden dolayı övünürlerdi. Bir defasında Evsliler: "Bizde meleklerin yıkadığı Hanzala, anların, müşriklerin dokunmasından koruduğu Âsım b. Sabit, şehadeti iki kişinin şehadeti yerine geçen Huzeyme b. Sabit ve ölümüyle arşın titredığı Muaz b. Cebel var" dediler. Buna karşın Hazreçliler de: Bizde de Rasûlullah (s.a.s.) döneminde Kur'an konusunda kendilerine ulaşılamayan Zeyd b. Sabit, Ebu Zeyd, Muaz b. Cebel ve Übey b. Ka'b var" dediler.⁵⁰

Kabul edilen bir kanaat haline gelmiştir ki, Zeyd b. Sabit, Kur'an ve feraiz konusunda diğer insanların önündedir.⁵¹ Hatta İmam Zühri şöyle demektedir: "Şayet Zeyd feraizi yazmasaydı, feraiz ilmi kaybolup giderdi."⁵² Bilgi noktasında ashap arasında Zeyd b. Sabit'in herkesin kabul ettiği önemli bir yeri vardı ki, Hz. Ömer (r.a.) Medine'de olmadığı sıralarda kendi yerine vekil ve imam olarak onu bırakırdı.⁵³

Rasûlullah (s.a.s.) da onu, Kur'an konusundaki derinliğinden dolayı her zaman önde tutardı. Bir defasında Tebuk seferinde Neccaroğullarının sancağı Umara b. Said'in (r.a.) elindeydi. Allah Rasûlü (s.a.s.) sancağı onun elinden alarak Zeyd b. Sabit'e verince, Umara:

48 Buhâri, Tefsir Sûre 4/95, Cihad 31; Müslim, İmâre 141.

49 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/237; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, 3/247.

50 İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiab*, 1/113.

51 İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiab*, 1/160.

52 Zehebi, *Siyer-i A'lamî'n-Nübela*, 2/436.

53 İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiab*, 1/160.

Ya Rasûlallah! Benimle ilgili herhangi bir bilgi mi sana ulaştı?" deyince Rasûlüllah (s.a.s.): "Hayır. Ancak Kur'an öndedir."⁵⁴ buyurdular.

Ashabın âlimlerindendi. Yermuk Gazvesinde ganimetlerin taksimi görevi kendisine verilmişti.⁵⁵ Vefatı esnasında Ebû Hureyre (r.a.); "Bu ümmetin (hibri) derin bilgili alimi vefat etti. İnşallah İbn Abbas bu konuda onun yerine geçer" demiştir.⁵⁶

Zeyd b. Sabit aynı zamanda çok güzel bir söz üslubuna da sahiptir. Übey b. Ka'b'a yazdığı şu son derece anlamlı mektup da bunu göstermektedir: "Allah Teâlâ dili kalbin tercümanı olarak yaratmıştır. Kalbi de dilin kendisine itaat ettiği koruyucu bir merkez yapmıştır. Kalp ile dil arasında tam bir uyum bulunduğu ve dil kalbin emrinde olduğu sürece, ağızdan çıkan sözler doğru olur ve dil sürçüp hata yapmaz. Kalbinin diline hakim olamadığı kişide, akıl ve hayır yoktur. Kişi, kalbi istemediği halde diline gelen her şeyi söylediğinde, adeta kendi burnunu kendi eliyle kesmiş gibi olur. Akıllı insan sözlerini tartarak söyleyendir. İnsan sözlerini fiilleriyle dengeleyip tasdik ettiğinde daha etkili olur. Cimrilerin sözleriyle cömertlik yapıp da davranışlarıyla bunu yalanladıklarına bilmem ki hiç dikkat ettin mi? Bunun sebebi dillerinin kalplerini dinlememesidir. Kendi ayıplarını görmeyip de başkalarının ayıplarıyla uğraşan kişinin, kendi yükünü bırakıp da başkalarının yüklerini taşıyan kişiden farkı yoktur. Selam üzerine olsun!"⁵⁷

Zeyd b. Sabit, sadece Rasûlüllah (s.a.s.) hayatta iken değil, aynı zamanda daha sonraki gerek Kur'an'ın cem'i ve gerekse çoğaltılması faaliyetlerinde de hep vazgeçilmezlerden birisi oldu. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra, O'nun yerine Müslümanların halifesi olarak Hz. Ebûbekir seçildi. Bu dönemde riddet denilen İslâm'dan çıkma hadiseleri ve ayaklanmalar çıktı. Hz. Ebûbekir ordular hazırlayarak başlayan bu olayların üstüne gitti. Hicretin 12. yılında Yemame savaşında Müslümanlar büyük kayıplar verdiler. Özellikle de bu savaşta yetmiş Kur'an hâfızı şehit oldu. Bu acı durum Hz. Ömer'i korkuttu. Hemen Hz. Ebûbekir'in yanına giderek, Kur'an'ın zâyi olmasından korktuğunu, bunun için de Kur'an'ın hemen cem' edilip bir kitap haline getirilmesini söyledi.

Hz. Ebûbekir önce bu tekliften kaçındı. Onun kaçınmasının sebebi, Rasûlüllah'ın yapmadığı bir işi kendisinin yapacak olmasıydı. Fakat onun bu

54 Askalâni, *İsâbe*, 1/390; İbnü'l-Esir, *Üsûdü'l-Ğâbe*, 1/393.

55 Zehebî, *Siyer-i A'lami'n-Nübela*, 2/437; Askalâni, *İsâbe*, 1/390.

56 Zehebî, *Siyer-i A'lami'n-Nübela*, 2/439; Askalâni, *el-İsâbe*, 2/144.

57 İbn Asâkir, *Târih-u Dimeşk*, 19/329-330; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, 8/224.

kaçınmasına rağmen Hz. Ömer'iyice ısrar etti. Sonunda Allah Teâlâ Hz. Ebûbekir'in göğsünü bu işe yatkın hale getirdi. Hz. Ebûbekir de bu durumu, daha sonra belirteceğimiz bazı sebeplerden dolayı uygun gördüğü Zeyd b. Sâbit'e anlattı. Başta o da Hz. Ebûbekir'in kaçındığı gibi kaçınmasına rağmen, Hz. Ömer ve Hz. Ebûbekir'in ısrarları ve telkinleriyle Kur'an'ın toplanması ve bir kitap haline getirilmesi fikrini ve bu işi üzerine almayı kabul etti.⁵⁸

Bu konuda Zeyd b. Sâbit'in rivayeti şöyledir: Yemâme savaşında ashâbın şehit edilmesinin arkasından Hz. Ebûbekir beni çağırttı. Yanına gittiğimde Hz. Ömer de oradaydı. Ebûbekir bana dedi ki: Ömer bana gelip dedi ki: "Yemâme'de Kur'an hafızları çok zâiyat verdi. Bu gibi hâdiselerde hafızların şehit olmalarıyla Kur'an'ın zâyi olmasından endişe ediyorum. Bana kalırsa, Kur'an'ın bir araya toplanması için bir emir çıkarman gerekir.." Ben de Ömer'e şöyle cevap verdim: "Rasûlüllah'ın yapmadığı bir işi nasıl yapabilirsin?" Ömer; "Vallahi bu hayırlı bir teşebbüstür" dedi. Sonra bu iş üzerinde o kadar durdu ki, bana söyleye söyleye sonunda Allah kalbimi bu işe yatırdı, ben de onun görüşünü benimsedim.." Zeyd devamla diyor ki: Ebûbekir bana dönüp şöyle dedi: "Sen genç, dinç ve zeki bir insansın. Kimse seni itham edemez. Zaten Rasûlüllah'ın da vahiy kâtibi idin. Kur'an metnini topla." Bunun karşısında Zeyd: "Vallahi bir dağı yerinden nakletmemi isteselerdi, Kur'an'ı toplama mesuliyeti kadar bana ağır gelmezdi." Neticede Kur'an'ı hurma dallarından, yassı taşlardan ve insanların hafızalarından toplamaya başladım."⁵⁹

Burada olduğu gibi, daha sonra değişik sebeplerden dolayı Kur'an-ı Kerim'in çoğaltılıp diğer İslam merkezlerine gönderilme zarureti ortaya çıktığında da Hz. Osman, diğer komisyon üyelerinin yanında özellikle Zeyd b. Sabit'i bu işle görevlendirdi.

6. EBAN B. SAİD

Hudeybiye'den sonra Müslüman olmuştur. Müslüman olmasına ilginç bir olay sebep olmuştur. Şöyle ki: Ticaret için Şam'dayken bir rahiple karşılaşır. Rahibe yeni zuhur eden peygamberden bahseder. Rahip bu peygamberin ismini sorar. O da Muhammed deyince, Rahip Rasûlüllah'ın özelliklerini anlatmaya başlar. Ve aynen onun vasıflarını dile getirir. Sonunda Rahip Eban'a

58 Zerkeşi, *el-Burhân*, 1/233-234; Zerkâni, *Menâhil*, 1/249-250; Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 44-45.

59 Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'an* 3-4, Tevhid 22.

der ki: Memleketine döndüğünde benden O'na selam söyle!" Eban bu seyahatinden döner dönmez Müslüman olur.⁶⁰

Ebübekir b. Ebî Şeybe der ki: Medine'de ilk önce vahyi Übey b. Ka'b yazardı. O yoksa Zeyd b. Sabit, Hz. Osman, Halid b. Said ve Eban b. Said yazardı.⁶¹

Eban oldukça cesaretli bir kimsedir. Allah Rasûlü (s.a.s.) Hudeybiye anlaşması arifesinde Hz. Osman'ı Mekkelilere elçi olarak göndermişti. Eban b. Said Hz. Osman'ı Mekke'nin dışında karşıladı. Atının terkesine aldı ve ona; "Mekke'ye gir ve istediğine istediğini anlat!" dedi.⁶² O sıralarda bütün Mekkelilerin Müslümanlara karşı olan hınçlarını düşünecek olursak, böyle bir davranışın ne kadar cesaret gerektiren bir durum olduğunu anlamış oluruz.

Hz. Peygamber (s.a.s.) onu bazı seriyyelerin başına komutan olarak görevlendirdi. Daha sonra da onu Bahreyn'in tamamına vali olarak gönderdi. Rasûlüllah'ın (s.a.s.) vefatına kadar da orada aynı görevde kaldı. Allah Rasûlü'nün vefatında Medine'ye gelince, Hz. Ebübekir (r.a.) aynı göreve yine dönmelerini istemesine rağmen Eban b. Said; "Ben Rasûlüllah'tan sonra bu görevi başkası için yapmam!" deyip kabul etmedi. Daha sonraki yıllarda Şam tarafına düzenlenen bir sefere katıldı ve orada vefat etti.⁶³ Bu davranış da göstermektedir ki, Eban, yaptığı işleri herhangi bir komutanlık veya beklentiden dolayı değil, sadece Allah Rasûlü (s.a.s.) emrettiğinden dolayı yapmaktadır. Aksi olsaydı, halife Hz. Ebübekir'in (r.a.) bu cazip teklifini kabul eder ve yeniden valilik görevinin başına dönerdi. Vefatıyla ilgili farklı rivayetler olup, hicretin 12, 14, 15 ve 29. yıllarında vefat ettiği bildirilmektedir.⁶⁴

SONUÇ:

23 yıllık nübüvveti sırasında Hz. Peygamber (s.a.s.), kendisine Yüce Allah (c.c.) tarafından indirilen ve vahy-i metluv olan Kur'an-ı Kerim'i, bu işle özel görevli kimselere yazdırmıştır. Bu yazdırma işi vahyin ilk günlerinden itibaren başlamış, şartların tamamen zor olduğu zamanlar da dahil vefatı-

60 Askalâni, *El-İsâbe*, 1/117.

61 İbn Kesir, *es-Stratü'n-Nebeviyye*, 4/669.

62 İbn Hişâm, *es-Stratü'n-Nebeviyye*, 2/315; Vâkıdî, *Fütühu's-Şam*, 1/601.

63 Es-Safedi, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 2/199; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/361.

64 İbn Kesir, *es-Siratü'n-Nebeviyye*, 4/669

na kadar devam etmiştir. Bu işle görevli olan bu kimselere vahiy kâtibi denmektedir.

Allah Rasûlü (s.a.s.), vahiy kâtiplerini seçerken alelâde insanlardan seçmemiştir. Onlarda birtakım özelliklerin bulunmasına dikkat etmiştir. Ayrıca seçtiği kâtipleri kendi haline bırakmamış, onlarla değişik şekillerde ilgilenmiş ve eğitmiştir.

Vahiy kâtiplerinde belli başlı şu özelliklerin bulunduğu ve Hz. Peygamber'in onlarla çok yakın bir irtibatının olduğu görülmektedir:

1. Vahiy kâtipleri bu işe ehil olup kendilerine itimat edilen kimselerdir.
2. Onları vahiy kâtipliği şerefine ulaştıran sadece okuma-yazmayı iyi bilmeleri değil, aynı zamanda son derece güvenilen kişiler olmalarıdır.
3. Rasûlüllah (s.a.s.) onlara vahiy yazarken son derece dikkatli olmalarını tembihlemiştir.
4. Hz. Peygamber (s.a.s.) hem bu önemli işi yapan vahiy kâtiplerine hem de ailelerine iltifatlarda bulunmuş ve vahiy kâtiplerini derece bakımından diğerlerinden üstün tutmuştur.
5. Rasûlüllah (s.a.s.) diğer sahabilere vahiy kâtiplerine uymalarını söylemiş, Kur'an ve fetva hususunda onlardan istifade etmeleri tavsiyesinde bulunmuştur.
6. İnsanlar arasında onların değerlerinden bahsetmiş, böylece ne kadar önemli olduklarını ve yaptıkları vahiy yazma işinin ne denli değerli olduğuna işaret etmiştir.
7. Vahiy kâtipleri Rasûlüllah'ın (s.a.s.) meclisinde kendisine en yakın olan kimselerdir.
8. Aynı zamanda vahiy kâtipleri diğer zamanlarda da Rasûlüllah'a (s.a.s.) yakın civarlarda oturmuşlardır.
9. Vahiy kâtipleri Rasûlüllah'ın (s.a.s.) vefatından sonra da gerek Kur'an'ın toplanması gerek çoğaltılması ve gerekse diğer işlerde önemli vazifeler ifa etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

A'zami, Muhammed Mustafa, *Kur'an Tarihi*, (Çev: Ömer Türker, Fatih Serenli), İz yayıncılık, İstanbul 2006.

A'zamî, Muhammed Mustafa, *Küttâbu'n-Nebî*, et-Tıbâe el-Arabiyye es-Suûdiyye, Riyad 1981.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut ts.

Akk, Hâlid b. Abdurrahmân, *Târîhu Tevsîk-i Nassî'l-Kur'an'il-Kerim*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1986.

Ali el-Mutteki, Husâmuiddin el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâli Ve'l-Ef'âl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1989.

Askalânî, İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe*, Şamile.

Askalânî, İbn Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Şamile.

Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmi'u's-Sahîh*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ts.

Draz, Muhammed A. *En Mühim Mesaj Kur'an*, (Çev: Suat Yıldırım), Işık Yayınları, İzmir 1994.

El-Vâkıdî, *Fütûhu's-Şâm*, Şamile.

es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, Şamile.

Hamidullah, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Târîhi*, (Çev: Salih Tuğ), İFAV Yayınları, İstanbul 1993.

Heysemî, Nüreddin Ali b. Ebîbekr, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Dâru'r-Reyyân, Kahire 1987.

İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, Şamile.

İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, Şamile.

İbn Hişâm, Cemâlüddin Abdulmelik, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Mısır ts.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *el-Bidaye ve'n-Nihâye*, Şamile.

İbn Kesîr, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, Şamile.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ts.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' Ebû Abdillâh *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Şamile.

İbn Seyyidi'n-Nâs, Muhammed b. Abdullah b. Yahya, *Uyûnu'l-Eser fi Funûni'l-Meğâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, Şamile.

İbnü'l-Esir, İzzuddin Ebu'l-Hasan Âli b. Muhammed b. Abdulkerim el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe*, Şamile.

İsa, Ahmed Muhammed Abdurrahman, *Küttabu'l-Vahy*, Riyad 1980.

Kâdi İyâz, Ebu'l-Fadl el-Yehsübî, *eş-Şifâ bi Ta'rîf-i Hukûki'l-Mustafa*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988.

Kettani, Muhammed Abdulhay, *et-Terâtibu'l-İdariyye*, (Çev: Ahmet Özel), İz Yayıncılık, İstanbul 1990.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc, *Sahihu Müslim*, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ts.

Nesâi, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr, *Sünenü'n-Nesâi*, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ts.

Öztürk, Hayrettin, *Ebedi Mucize Kur'an'ın Yazılması ve Toplanması*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.

Râmyâr, Mahmûd, *Târih-i Kur'an*, Müesseset-ü İntişârât Emir Kebîr, Tahran 1369.

Sâlim Muhaysin, Muhammed, *Târihu'l-Kur'ani'l-Kerim*, Müesseset-ü Şebâbu'l-Câmia, İskenderiye, ts.

Suyutî, Celâlüddîn, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dâr-u İbn Kesîr, Beyrut 1987.

Şibli, Mevlana, *Asr-ı Saâdet*, (Ter: Ömer Rıza Doğrul), Eser Neşriyat, İstanbul 1978.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmi'u's-Sahih*, (Neşr: Ahmed Muhammed Şâkir), el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.

Yıldırım, Suat, *Kur'an-Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1989.

Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târihu'l-İslâm*, Şamile.

Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ*, Şamile.

Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1988.

Zerkeşi, Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.